Ner 33.

Do Nru 152 Gazety Koress: Warsz: i Zagr: 1820.

ROZMAITOŚCI.

I.

Statystyczny obraz Państw Europeyskich podług Malta Bruna.

Hiszpaniia

Hiszpaniia liczy 10,372,000 mieszkańców na powierzchni maiącey 24,661 mil kwadratowych, w osadach zaś na 569,064 milach kwadratowych blisko 18 miliionów mieszkańców, dochodów 155 miliionów franków. Prowincye Chili i la Plata maiące 2 miliiony mieszkańcow, są całkiem w rękach powstańców; Caracas i Nowa Granada tylko w połowie. Po odpadnieniu tych 4 prowincyy ma ieszczę Hiszpaniia 13,500,000 dusz w osadach. Dochody z osad spotrzebowane bywaią w Ameryce, tak dalece, że Hiszpaniia musiała teraz dopłacać na utrzymanie zarządu.

Francya.

Francya liczy w Europie 28,016 mil kwadratowych kraiu, mieszkańców: 29,217,468 (w r. 1818). W Indyach Zachodnich, na powierzchni maiącey 1341 m. k. 658,000 mieszkańców, (pomiędzy którémi iest 40,000 tysięcy tak zwanych zbuntowanych Negrów i Mulatów).

W Ameryce północney, na 16 m. k. 2,000 mieszkańców w Ameryce południowey na 1665 m. k. 33 500 miesz: w Afrycena 389 m. k. 92,000 miesz., w Indyach Wschodnich na 80 m. k. 50,000 miesz: razem na 31,537 m. k. 30,052,965 miesz. Dochody wynoszą: 1,118,552,402 franków. Wydatki (w r. 1819): 889,210,000 franków. Z summ tych, przeznaczonych iest tylko 232 miliionów fran. na opłacenie procentu od długów Stanu. Woysko nie iest ieszcze urządzone, siła morska słaba.

Niderlandy.

Nowa Monarchiia Niderlandzka ma w Europie, Azyi, Afryce i Ameryce: 7,194,5000 dusz; rozległość iey nieliczące w to Batawii i Guinei wynosi 11,027 m. k. Dochody 146,391,534 fran: Wydatki; 155,869,000 fran: niedostaie zatém: 747,466 fran: procenta długów kraiowych wynoszą rocznie do 50 miliionów fr.

Rossyya.

Rossya zaymuie $\frac{1}{27}$ na powierzchni kuli ziemskiey; w Europie ma: 190,000 w Azyi: 755,000, w Ameryce: 20,000 rachuiąc do tego Królestwo Polskie 6,150, liczy więc razem: 971 150 m. k. Ludności: 47 miliionów, dochodów publicznych: 210 miliionów rubli (bez Polski); długów kraiowych: 214 miliionów rubl: papierowych, 3 mili: rub: srebr:, 18 mil, złot: nie licząc w to długu Hollenderskiego: 99 600,000 złoł.; woyska regularnego w r. 1815) 621,000; milicyi 612,000, razem: 1233,000 l, woy-

aka stoią po większey części w środku kraiu i na granicach wschodnich Państwa, flota składa się z 50 okrętów woiennych, dział 4428, maytków 33,000.

Turcya.

Państwo Ottomańskie zaymuie w Europie, Azyi i Egipcie 115,000 m. k., na których żyie 24,500,000 mieszkańców, opłacaiących tylko 80 milionów fran. koronie pięć razy zaś więcey Baszom. Turcya ma płatnego woyska: 200,000, nie licząc w to 30 do 40,000 Janczarów.

II.

Powóz wodno-lądowy.

Dnia 9 i 10 Września officer Francuzki korpusu Inżynierów doświadczał z nayepszym skutkiem wynalezionego przez siebie statku, którego użyć można tak na lądzie iak i na wodzie. Iest to lekkie czólno na trzech kołach, których dwa przyprawione są z przodu a iedno z tyłu. Wynalazca przeieżdżał się naypierwey po brzegach Sekwany, potem przebył rzekę tę w różnych kierunkach, płynął kilka razy po pod łuk mostu Królewskiego zwanym i wylądował w bardzo przykro spadzistem mieyscu. Doświadczaiąc drugi raz tego wynalazku, wziął iednę osobę po za siebie, gdzie iest ster, tylne koło służy na wodzie w mieyscu stéru, podczas gdy przednie koła w takim samym zostaią ruchu iak na lądzie.

III.

O księgach ludzi starożytnych, i początku papieru,

Słowo księga (liber) zowie się po Grecku *biblos*, od którego przez wyższość pochodzi nazwisko Pisma Swiętego (bibliia); równie iak biblioteka, zbiór rozmaitych książek oznacza.

Z początku używano różnych rzeczy, z których robiono księgi, iako to, płyt ołowianych i miedzianych, oraz z drzewa, cegieł i kamieni. Wszystko to było używane, końcem zostawienia przedmiotów i pomników dla potomności. Josephus flavius powiada o dwóch słupach, iednym z kamienia, a drugim z cegieł, na których synowie Setha ryli swoie wynalazki i odkrycia astronomiczne. Porphiriusz wspomina o nieiakich słupach na wyspie Kreta, na których wypisane były obrzędy i ofiary Korybantów.

Dzieła Hezyioda pisane były z początku na ołowiu, i chowano ie w Swiątyni Muz, w krainie Greckiey Beocyi. Przykazania Boskie wyryte były na kamieniu, a prawa Solona na deskach drewnianych. Wielorako także używali starożytni tablic bukszpanowych i z kości słoniowey. Drewniane tablice napuszczano częstokroć woskiem, ażeby tém łatwiey pismo iakowe zmazać można było. Na takowych tablicach pisano i poprawiano rylcem.

Desek drewnianych zaięły mieysce liście drzewa palmowego, poźniey zaś naycieńsza kora lipowa, iesionowa, klonowa i wiązowa. Stąd pochodzi także nazwisko *Liber*, które oznacza wewnętrzne kory iakiego drzewa; gdy zaś tę korę w trąbki zwiiano dla łatwieyszego ich przenoszenia, ka-

zwano ie *Volumina*, które to nazwisko ieszcze i dotąd pozostało.

Papier (papyrus) był to pewny gatunek trzciny rosnącey nad brzegami Nilu. Pień tey rośliny składa się z wielu pospaianych pomiędzy sobą listków, które się igłą iedne od drugich oddzielaią; poczém rozkładaią się na stole pokropionym wodą, stosownie do wzoru, iaki listkom tym nadać chciano. W takiém położeniu powlekano ie albo nieiakim bardzo subtelnym kleiem, albo też polewano ie gorącą wodą Nilową; potém drugi raz na nie liście kładziono, i to wszystko wystawiano na słońce do wysuszenia.

Tym sposobem robiono Egipski papier, od którego nasz aczkolwiek bardzo różniący się nazwisko swoie powziął.

Kiedy Królowie Egipscy liczną bibliotekę uzbierali, chcieli także i Królowie Pergamu wynalazki ich naśladować; zakaz iednakże wydany, niewyprowadzenia papieru z Egiptu, stał się powodem Królom Pergamu do wynalezienia Pargaminu, czyli skorzanego papieru, robionego ze skór zwierzęcych. Stąd poszło nazwisko *Welina*, od tego słowa *Vitellum* (ciele). Z tych welinowych czyli cielęcych skórek robiono dwoiakie bryty czyli karty, iedne były to trąbki złożone z wielu brytów u końców wespół skleianych albo zeszywanych; na tych pisano tylko po iedney stronie, i potrzeba ie było rozwiiać, chcąc na nich czytać; drugie zaś były to książki złożone z wielu wespół związanych brytów, popisane po obudwóch stronach, które się używały podobnie, iak nasze. Żydzi używaią ieszcze dotychczas trąbek w swoich synagogach, a biblia, która w tymże uroczyście czytana bywa, zachowuie dotąd ten kształt starożytny.

Także i na płótnie pisali starzy. Pliniusz mówi, że ieszcze za iego czasów Partowie na sukniach swoich pisali. Wyrażano nawet podtenczas tony głosowe przez nieiaki kley kolorowy, który za pomocą cienkich piór ptaszych robiono.

Całe ówczesne Alexandryi i iey okolic bogactwo księgozbiorów, składało się zwyż wyrażonych gatunków papieru Egipskiego. Upadek tego skarbu przywiódł za sobą upadek miasta. W 9tym wieku zaniechano więcey używać papieru egipskiego, ponieważ zamiast onego siekano bawełnę na miazgę, warzono, a potém w formach suszono; tak urządzona stawała się użytecznym papierem do pisania.

Ponieważ Europeyczykowie nie mieli materyału bawełnianego, a posyłanie pieniędzy do Azyi, było dla nich nader uciążliwém, tedy usiłowali ze swoiego lnu i z konopi wyrabiać papier podobny pierwszemu (Teraz daleko większe summy za ten materyał uważać chcą za mało znaczące, chociaż do użytku wielostronnie wcale nie potrzebnego).

Z początku zdawały się dłuższe i mocnieysze włokna tych roślin nie bardzo przydatnemi i przekonano się, że użyte w płótnie staią się zdatnieyszemi, zwłaszcza, że do podobnego użytku bardzo dobrze utłuc się daią.

IIII.

Szczodrobliwość Kościuszki.

Rzecz Prawdziwa.

(z Pszczołki Krakowskiey)

Kościuszko, chciał raz posłać kilka butelek wina dobrego iednemu pastorowi niedaleko Soloturny mieszkaiącemu; że zaś nie-

był pewnym, czy iego służący dowiezie wino w całości, syn Zeltnera podiął się sam to wypełnić; a Kosciuszko pozwolił mu swego wierzchowca, na którym lubił często wyieżdżać. Powróciwszy młody Zeltner, oświadczył wrącz właścicielowi: że odtąd więcey na iego koniu ieździeć nie będzie, ieżeli mu przytem za każdą razą kieski swoiey niepozwoli. — Zapytany o przyczynę tego postanowienia, odpowiedział: — „ *Skoro iaki ubogi przechodząc, zdeymie kapelusz i żąda wsparcia, koń zatrzymawszy się samowolnie, póty z mieysca ruszyć się niechce, póki co niedać biednemu, — że nakoniec musiałem przed nim udawać, udzielanie iałmużny: choć przy sobie nic niemiałem, aby go zaspokoić.* „

V.

Nowe narzędzie rolnicze.

Znane, a tak szkodliwe wzrostowi rolnictwa koszta w użyciu sił do uprawy cięźkiey roli pługami zwyczaynemi, potrzebuiącemi powszechnie 2ch ludzi i sześcioro zaprzężnego bydła, spowodowały posiadacza dóbr Rabarowice (w cyrkule Złoczówskim) ku zmnieyszeniu tak znacznego sił nakładu czynić długie doświadczenia. Udało się synowi iego, Ferdynandowi Kriegshberowi, rozwiązać to pytanie przez wynalezienie pługa odpowiadaiącego zupełnie zamiarowi, który z zadowolnieniem nayświetleyszych dóbr posiadaczy i gospodarzy został użytym. Takowy pług potrzebuie tylko iednego człowieka i parę sprzężaiu, a uprawia w równym czasie daleko więcey roli, iak pług podolski z sześciorgiem zaprzężnego bydła; — iest to narzędzie bardzo poiedyncze, które każdy kowal zrobić może, i kosztuie naywięcey 7 złł: ryńskich w mon. konw.

Gdy wynalazek ten według zdania wszystkich znawców uznany iest za powszechnie użyteczny i stanowczą gospodarstwu rolniczemu przynoszący korzyść, podpisany sądzi bydź powinnością swoią uwiadomić o tém wszystkich gospodarzy, oraz oświadczyć, że nayprzyiemnieyszą będzie dla niego przysługą, gdy to rolnicze narzędzie w dobrach swoich Kabarowcach każdemu gospodarzowi pokaże, lub pozwoli brać z niego modele albo rysunki.

Antoni Kawaler *de Kriegshaber.*

S p r o s t o w a n i e.

W ostatnim Nrze Rozmaitości w odpowiedzi JW. Węgrzeckiego *Sędziego* Appela na pisma W. Szanieckiego, wcisnęły się następuiące pomyłki drukarskie.

Strona 118

4 wiersz:	hadlowego	popraw	handlowego
5i6	—	utrzymuią	—	utrzymuiąc
20	—	władzy	—	u władzy

Strona 119 k. 1.

20, 21	—	leguitesmus	—	legulejismus
35	—	Towarzystwo	—	Towarzystwa

k. 2.

7	—	1778	—	1768
28	—	oparty	—	opartey

Strona 120 k. 1.

36	—	archivum	—	aktu

k. 2.

10	—	Autorow	—	autora
15	—	dowodem	—	zawodem